

KERTINĖ PARAŠTĖ

Ypatinga dvikalbė knyga

Rimtai pagalvojus, ar tradicijos labai verta didžiulis savo senelių karingumu? Ši savybė lyg ir netinka mažai tautai, trokštančiai taikos. Bet argi priekaištausi, kai tada žūt būt reikėjo gintis nuo agresyvių kryžiuočių, kardu ir santuokomis plėsti savo valdas slavų plotuose, kautis su totoriais, nuolat įsivelti į valdymo intrigas. Lietuvių kalbos gyvybę valdovams nedaug terūpėjo. Laimė, bent švietimui (M. Strijkovskis, T. Narbutas, J. Foigtas ir kiti) savo kalbomis aprašė kovinga lietuvių praeitį, savąjį interpretuotą, romantiškai pakylėtą.

Dažnas žinome, kaip įspūdingai mūsų protėvių karžiškumą apdainavo Adomas Mickevičius. Bet ką rašė jo Naugarduko ir Vilniaus dienų draugas Jonas Čeciotas, nemažiau už Mickevičių mylėjęs Lietuvos senovę, retas girdėjome. Priežastis ta: Jono Čecioto poezija lenkų kalba tūnojo tik rankraščiuose, laukdama, kada patriotiškai lietuviai, abi kalbas mokantys, susidomės ir išspausdins.

Taip ir atsitiko. Tad ir turime kelias atžvilgiais puikią knygą *Jonas Čeciotas: Giesmelės apie senovės lietuvius iki 1434 metų*. Ją išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla Vilniuje 1994 metais. Kuo būtent šis 281 puslapių tomas ypatingas?

Pirmiausia: tokio dar neturėjome, ištiesi nuo pat viršelio iki turinio gale išspausdinto dviem kalbomis. 55 „Giesmelės“ išvertė Regina Koženiauskienė, su įžanga ir komentarais. Studiją apie Joną Čeciota parašė Rėda Griškaitė. Poeto rankraščius parengė ir tekstus iš lietuvių kalbos vertė Barbara Kalėda. Knygai senoviškas iliustracijas parinko dailininkas Arvydas Kazdailis.

Antras knygos ypatingumas: vertėja pasistengė kuo tiksliau išlaikyti eilėdaros formata, giesmių nuotaiką, perteikti lakonišką pasakotojo entuziazmą, pasididžiavimą lietuvių valdovų žygiams, kalbos vartosenos senoviškumą. Pasak jos, Jono Čecioto tautosakiname kalbėjimo būde: „atrodo, nėra jokio atstumo tarp giesmininko, į kurio lūpas įdėta santūri, objektyviai blaivi, tik šiek tiek dimintyvais paspalvinta giesmė, ir apgiedamo herojaus, net jei tas yra Lietuvos valdovas“.

Štai kaip šeimyniškai apraudojamas prie Veliunos žuvęs kunigaikštis Gediminas:

*Ko gi taip anksti, Valdove,
Palikai žemele,
Gal skaisčių tau mergių trūko,
Peno ant stalių?*

Trečia knygos ypatybė – tai giesmės palydintys dalykiški komentarai. Man asmeniškai jie plačiai atvėrė langą į viduramžių Lietuvos istoriją. Nesvarbu, kad ir su legendų ūkanom. Valdovų kilmė, vardai, vietovardžiai, žygiai, mūšiai, metai ir t.t. čia glaustai aprašomi, išsidėsto skaitytojo samoneje. Gal tik pasigendu anų amžių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos žemėlapiui, bent puslapių dydžio, kad galėčiau pasitikrinti, kaip toli nuo Vilniaus yra Vorksla, Podolė, Tverė ar kita minima vietovė.

Ketvirta knygos vertybė: Rėdos Griškaitės turininga Jono Čecioto (1796–1847) biografija, kurioje išryškėja 19-ojo amžiaus pirmosios pusės dvasinė ir politinė būsena Lietuvoje. Poetas gimė Naugarduko apskrityje, studijavo Vilniuje, buvo vienas uoliausių filomatų ir kitų panašių draugijų nariu, romantiškas patriotas. Caro despotiškai valdžiai nepatiko filomatų polėkis, o ypač patriotinė veikla. Jonas Čeciotas su kitais buvo įkalintas ir išstremtas į Rusijos gilumą. Sugrįžęs į Lietuvą sirgo džiova. Palaidotas Druksininkuose, Ratnyčios kapinėse.

Kalbėjo ir rašė Jonas Čeciotas lenkiškai. Bet mastė didingos Lietuvos praecities vaizdais. Jam ir kitiems filomatams istorija buvo pagrindinis mokslas. „Romantizuota senosios Lietuvos vizija gyvavo jų kūryboje“. Narsių protėvių žygdarbiai tapo jiems dvasine atspara prieš caro užkrautą nelaisvę, o taip pat ir ištaka srovei, kuri gali tautą nulaužti ir nepriklausomą rytuoj.

Su šia vizija, pilna žavesio Lietuvai, su filomatų lietuvišku savitumu bei dvasingumu, pasak Rėdos Griškaitės, „išskyla filomatų kartos lietuviškumo problema“. Kad ir kalbėdami lenkiškai, jie buvo apsisprendę pabrėžti savo skirtingą nuo varšuvietiškos Lenkijos lietuvių kultūrą. „Ilgainiui vis daugiau filomatų narių ėmė rimtai domėtis tautosaka. [...] Vadinasi, atsirado prielaida rimčiau susidomėti lietuvių kalba“.

Vilties diplomato mirties metinėms

VIKTORAS NAKAS

Birželio 13 dieną sukanka metai nuo Lietuvos ambasadoriaus Jungtinėms Amerikos Valstybėms Stasio Lozoraitio staigios mirties. Pavasario pradžioje apsirgęs – kaip jis tuomet manė, persišaldymu – 69 metų amžiaus diplomatas buvo taip greitai ir staigiai, kaip iš pasalos, užpultas vėžio, kad nebesulaukė vasaros.

Esu kitur rašęs (žiūr. *Naujasis židinys*, 1994, Nr. 7-8) apie Stasio Lozoraitio asmenybę ir nuopelnus: jo idealizmą, optimizmą, jo gausius diplomatinis talentus, jo viziją dėl Lietuvos ateities, jo tarpininkavimą tarp Vilniaus ir Washington'o ir tarp Lietuvos ir Amerikos lietuvių. Jo mirties metinių progą norėčiau su skaitytėjais pasidalinti kai kuriais jo gyvenimo momentais, kuriuos man pačiam teko iš arti stebėti. Jie parodytų, kaip lietuviškas žmogus minėtus brožuos ir, tikiuosi, padės mažai ar išvis jo nepažinusiems suprasti, kodėl jis buvo tokia ypatinga asmenybė.

***

Kai Stasys Lozoraitis pernai aplankiau Igoninėje, jis išreiškė didelį nusistebėjimą dėl savo pašlijusios sveikatos. Nemažiau nustebintas buvau aš, nes Stasys Lozoraitis, nors nejaunas, man atrodė kaip žmogus, kurio amžių lengvai ir dar daug metų atlaikys, o ne kiek nesenantis dvasiai ir neišsenkanti energija. Kai jis savo štabui ambasadoje Washington'e prie vėžio stalo pasakodavo, kad jo svajonė – motociklu apkeliauti Ameriką, ne truputėlį neabejotikiškai, kad jis trokštų tai daryti ir kad jei tik tam pasiryžtų, tikrai ir padarytų. Nors Stasys Lozoraitis buvo keliasdešimt metų vyresnis už daugumą jo padėjęjų, jis mus visus pralenkė savo dinamizmu ir jaunatviška galvosena.

Jis niekam nepasisakydavo savo amžiaus – viena *Washington Post* korespondentė, lydėjusi jį iš Amerikos sostinės į Kauną,

Trumpai tariant, Jono Čecioto ir jo draugų gyvenimai, o ypač jų literatūrinis palikimas priklauso lietuvių tautai. Šią mintį itin paryškina „Giesmelių“ vertėja, Vilniaus universiteto profesorė Regina Koženiauskienė: „Susi-gražinę bajorišką Lietuvos kultūrą, galbūt atsikratysime para-pinio požiūrio, kad lietuviška tik tai, kas valstietiška, arba tik tai, kas parašyta lietuvių kalba“. Tik peržengę, anot istoriko Egidijaus Aleksandravičiaus (*Metmenys*, Nr. 68, 1995), kaimiško tautiš-kumo slenkstį, pajėgsime sutapti su visu mūsų kultūros statiniu.

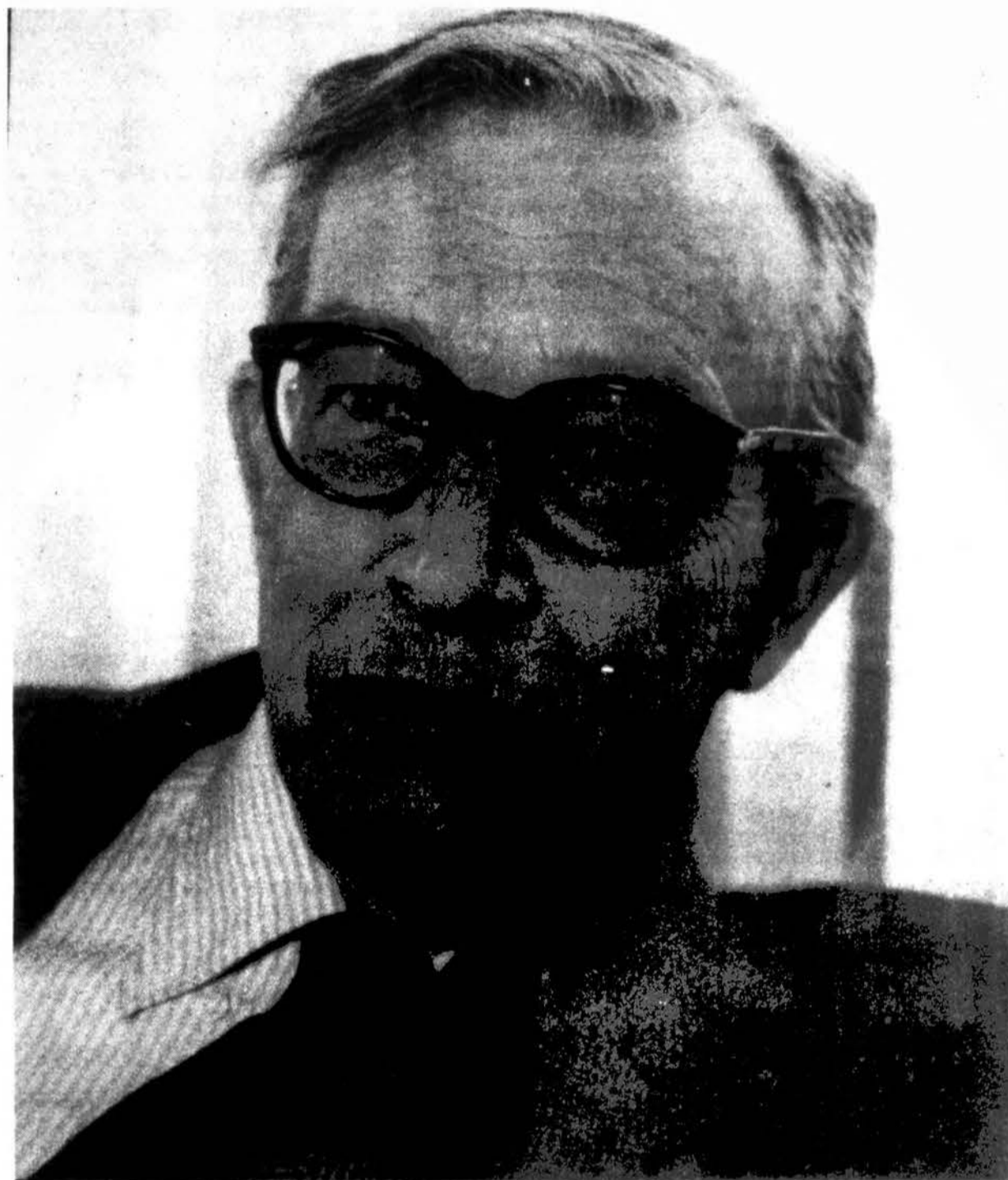
Pranas Visvydas

kur jis lankėsi pirmą kartą po 50 metų pertraukos, negalėjo iš jo tai išpėsti ir tik tenai būdama iš kito šaltinio sužinojo. Galbūt jis taip darydavo ne dėl to, kad kiti manytų, jog jis yra jaunesnis, o dėl savęs – neleido sau galvoti, jog amžius galėtų jį riboti ar sendinti. Jei toks buvo jo tikslas, tai jis tikrai jį pasiekė. Jo mirtis buvo didžiulė ir baisi staigmena, ne tiek dėl jo gausių nuopelnų Lietuvai, kiek dėl visų gerų darbų, kurių jis dar būtų pajėgęs ir buvo pasiruošęs Lietuvai labai paskirti, ir naujų idėjų, kuriomis jis būtų galėjęs su tėvynainiais pasidalinti.

Pirmą kartą su Stasiu Lozoraitiu susitikau ne Washington'e, o Altenberg'e, Vokietijoje, 1979 metų vasarą. Išėjvijos lietuvių jaunimo atstovai buvo susirinkę į ketvirtąjį Pasaulio lietuvių jaunimo kongresą. Sovietinė valdžia pasiuntė komjaunimo grupę į Vokietiją įsiskverbti į to kongreso studijų dienas. Į mažos vadovų grupės pasitarimą buvo pakviestas Stasys Lozoraitis, tuo metu ėjęs pareigas Lietuvos atstovybėje Vatikane. Jis patarė grupę į studijų dienas neįsileisti. Kaip kitus pasitarime dalyvavusius paveikė jo patarimai, neprišimenu. Žinau tik, kad jo žodis man buvo svarus, net lemiamas, ir kad aš, kaip daugumas kitų, pasisakė prieš ansamblio įsileidimą į kongreso studijų dienas.

Prisiminęs tą pirmą pažintį, prisiminiau ir kontroversiją, įvykusią po maždaug dvylikos metų, kada jau dirbau Stasiui Lozoraitiui Washington'e. Čikagos lietuvių Rita Dapkutė, dirbusi Sąjūdžiui ir Landsbergiui, viešai prisipažino, kad ją verbavo KGB. Dėl to kilo audra, o Stasys Lozoraitis stėjo ją ginti. Nepateisindamas jos klaidų, jis aiškino, kad Dapkutė jas išpirkė, apie verbavimą pranešdama atitinkamiems Vakarų agentūroms. O tada Dapkutė smerkė ir Lozoraitį kritikavo tie patys, kurie prieš keliolika metų jį būtų gyre dėl jo patarimo jaunimui Vokietijoje.

Tie du įvykiai atskleidžia kai kuriuos Stasio Lozoraitio bruožus. Jam už viską svarbiau buvo Lietuvos nepriklausomybės atstatymas, valstybingumo išsaugojimas bei šalies demokratines santvarkos įtvirtinimas. Tačiau šiaip jis buvo žmogus, kuris netilpo į jokius ideologinius rėmus. Kai aš jį pažinau, jis nepriklausė jokiai stovyklai, jokiai politinei partijai. Vienu klausimu jis galėjo žengti koja kojon su vienaip priešinga kryptim. Jis buvo mąstantis žmogus, kuris elgėsi, kaip sveikas protas ir sąžinė diktavo. Nors jis kontroversijų specialiai neieškojo, bet nuo jų nebejo ir jų nebijojo. Jis buvo nepriklausomybę demonstratyviai rodyti. Stasys Lozoraitis kruopščiai laikėsi visų svarbių diplomatinių ipročių ir formalumų, ypač tų, kurie lietuvių valstybės garbę ir interesus, ir stengėsi savo viršininkus Vilniuje – tiek Sąjūdininkus, tiek LDDPistus – išmokyti jų laikytis. Kaip ne vieną kartą man teko stebėti, tie būtinai ipročiai ir formalumai kai kam buvo sunkiai apčiuopiami arba j juos buvo numojama ranka, kas iš Stasio

Stasys Lozoraitis (1924-1994)

Antano Sutkaus nuotrauka

ti, jog jis nebuvo tik užsienio reikalų ministerijos profesionalus tarnautojas, aklaai vykdančias vyriausybės politiką. Jis buvo asmuo su savo nuomone, kuris pasiiliko sau teise ją laisvai reikšti nustatant šalies užsienio politiką, įtaigauti vyriausybę ir pavienius Seimo narius. Asmenų su tokia nepriklausomybe ir autoritetu reta diplomatinėse tarnybose, bet Stasys Lozoraitis juos buvo užsipelnęs savo patirtimi ir pasiekimais. Be to, jis nebuvo nei pirmas, nei paskutinis toks ambasadorius diplomatų pasaulyje. Pavyzdžiui, tas pats profilis tinka buvusiam JAV viceprezidentui Walter Mondale, dabar einančiam JAV ambasadoriaus Japonijoje pareigas.

Tai toli gražu nereikia, kad Stasys Lozoraitis elgėsi kaip koks amerikietiškas kaubojus. Anaipol. Šiuo atveju kaubojai gyveno kitoj pusėj Atlanto arba kai kuriuose išėjvijos telkiniuose. Žmogus, kurio gabumai nėra riboti ir kuris nėra kitų kontroliuojamas, nebūtinai jaučia reikalą savo vidinę nepriklausomybę demonstratyviai rodyti. Stasys Lozoraitis kruopščiai laikėsi visų svarbių diplomatinių ipročių ir formalumų, ypač tų, kurie lietuvių valstybės garbę ir interesus, ir stengėsi savo viršininkus Vilniuje – tiek Sąjūdininkus, tiek LDDPistus – išmokyti jų laikytis. Kaip ne vieną kartą man teko stebėti, tie būtinai ipročiai ir formalumai kai kam buvo sunkiai apčiuopiami arba j juos buvo numojama ranka, kas iš Stasio

Lozoraitio reikalavo daug kantrybės ir jį įskaudino, nes jis suprato, kaip tai menkino Lietuvos prestižą.

Šis ilgalaikis diplomatas, garbaus diplomato sūnus, sekė diplomatinį protokolą ne tam, kad apsunkintų kitų gyvenimą ir irodytų, kad jis daugiau apie diplomatiją išmano, negu jo viršininkai (tai ir be jokių įrodymų buvo akivaizdu). Jis darė tai, kas, jo manymu, buvo Lietuvai svarbu. Stasys Lozoraitis savo štabui sakydavo, kad jis esąs „biurokratas prieš biurokratiją“ ir stengdavosi tai vykdyti. Jis aršiai gynė tuos diplomatinis ipročius, su kuriais buvo susieti Lietuvos interesai ir garbė, o kitais atvejais jam pagrindiniai veiklos kelrodžiai buvo pragmatiskumas, demokratiškumas ir humaniškumas. Dar prie to sąrašo reiktų pridėti ir originalumą – jis nebijojo imtis darbų ar iniciatyvų, kurie nebūtinai tilpo į siaurus politinius-diplomatinis rėmus. Kiek ambasadorių būtų įsipareigoję globoti vos kelis metus turinčią mergaitę iš Lietuvos, kuri sunkiai vėžiui sirgdama su tėvais atvyko į Washington'ą gydytis? Kiek būtų leide ambasados štabui rinkti ir persiuntinėti knygas ir periodiką bei medikamentus Lietuvai? Kiek būtų taip plačiai pravėrę duris išėjvijos jaunimui, kurių metinės politinės konferencijos visada baigdavosi Lietuvos pasiuntinybėje?

Būna tokių žmonių, kurie yra nepaprastai talentingi ir jaučiasi visiškai nepriklausomi, tačiau serga didybės manija, manydami, kad tik tai turi atsakymus ir visus klausimus ir tik tai jų atsakymai gali būti teisingi. Nors Stasys Lozoraitis pagal savo gabumus ir dvasinę nepriklausomybę galėjo toks būti, jis iš tiesų buvo to tipo priešingybė. Jis buvo smalsus, jam patiko dialogas, tiesos ieškojimas. Vieną kartą jis man prasiarė apie asmenį, kuris žadėjo jį aplankyti ambasadoje, sakydamas, kad nors jis gali nesutikti su jo nuomone, bet jam įdomu išgirsti jo samprotavimus ir juos padiskutuoti.

Jis kitaip manančių nedemonstravo. Vieną kartą mudu diskutavome Popiežių Joną XXIII. Jis prisiminė, kiek žalos šv. Tėvo politika padarė Lietuvos diplomatinėi tarnybai Vatikane ir nepripažinimo politikai. Bet tuo pačiu kvapu Stasys Lozoraitis ėmė šiltai žodžiais apibūdinti to paties popiežiaus veiksmus, kurie Antrojo Vatikano suirinkimo pavaldau Katalikų Bažnyčią atvedė į 20-ąjį amžių.

Sutinku su Vytauto Landsbergio žodžiais, kad Stasys Lozoraitis buvo Lietuvos valstybingumo idėjos įsikūnijimas. Bet taipogi teisingas yra ir jį gerai pažinęs buvęs JAV Valstybės departamento pareigūnas Paul Goble, kuris yra pasakęs, kad Stasys Lozoraitis savo asmenybės niekad netapatino su Lietuva. Niekad pas jį nepastebėjau sindromo „Lietuva – c'est moi“ nors 1990-1991 metais, po Vytauto Landsbergio, Stasys Lozoraitis buvo tasai, kurį

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Jono Čecioto „Giesmelės apie senovės lietuvius“ • Stasio Lozoraitio mirties metinėms • Gedulo ir vilties dienos – Antano Miškinio eilėraščiai • Santaros šviesos veikla • Pokalbis su Walter Cronkite • Monografija apie Uliūnus • Raimundas Katilius ir Leonidas Dorfmanas Čikagoje • Kosto Ostrausko „Vaizgantas“ Lietuvoje

Vilties diplomato mirties metinėms

(Atkelta iš 1 psl.)

Amerikos spauda ir Kongresas tapatino su Lietuva. Jis visada save laikė lietuvių tautos ir Lietuvos valstybės tarnu.

Bene ryškiausia to pavyzdį mačiau 1992 metų gale — 1993 metų pradžioje. Prieš Kaledas Stasys Lozoraitis, kaip dažnai darydavo, neformaliai susirinko su štabu Ambasados pirmo aukšto darbo kambaryje. Tai jam buvo būdinga: nekviestavo kitus pas jį ateiti, o atėdavo pats ten, kur stabas dirba. Stovėdamas ratu ir jis užvedavo pokalbį, kartais rimta tema, kartais pralinksmindamas štabą. Šį kartą pranešė, kad išvykstas į Lietuvą, nes kviečia jį į pasitarimus dėl jo galimo kandidatavimo į Lietuvos prezidentus. Tai nebuvo jokia paslaptis — jis buvo nuvykęs lapkričio mėnesį į Varšuvą su politikais tartis tuo klausimu ir Lietuvos laikraščiai jau apie jo galimą kandidatūrą rašė. Stasys Lozoraitis štabui pasakė, kad jis jaučias pareigą nuvažiuoti į Lietuvą, bet sugrįšias iki Naujųjų metų pradžios, nes tvirtai pasiryžęs į prezidentus nekandidatuoti. Atėjo ir praėjo Nauji metai ir sužinojome, kad jis vis dėlto sutikęs tapti kandidatu. Kai jis į Washington'ą sugrįžo kelios dienas sausio mėnesį, paaiškino, kodėl sutiko pakeisti savo prieškalėdinį sprendimą: visokio amžiaus žmonės Vilniuje jį stabdė gatvėje ir maldavo, kad jis iškeltų savo kandidatūrą. Iš kito lūpų toks paaiškinimas gal skambėtų ne visiems įtikinančiai — politikai visam pasaulyje dažnai teisinasi, kad jie daro viską tikta pagal „liaudies“ pageidavimus. Tačiau tie žodžiai iš Stasio Lozoraitis lūpų — tarsi su ramiu, nuosirdžiu paprastumu — skambėjo visai kitaip, negu įsivaizduotų ciniškai, ir suvokiama, kad tuo momentu žmogus atskleidė savo esmę. Jis kandidavo tam, kad suteiktų žmonėms tai, ko jie troško — vilties dėl jų ateities. Neatsitiktinai gimė pavadinimas „Vilties prezidentas“ ir neatsitiktinai jis tuo titulu tebera prisimenamas. Nes tuo jis tikrai ir buvo.

Dėl Stasio Lozoraitis didelių nuopelnų Lietuvai ir jo statuso kaip nepriklausomos asmenybės, kuri atokiai stovėjo nuo ideologinių barnių ir politinių peštynių, jis buvo patrauklus kandidatas į prezidentus dešinei, centrui ir net daliai kairės — visoms pagrindinėms politinėms jėgoms, išskyrus LDDP ir kai kurias tautines mažumas. Jis buvo patrauklus ir dėl to, kad sugebėjo skirtingų pažiūrų žmones burti ir vienyti. Jo atvirumas ir šiltumas įgalino jį rasti bendrą kalbą kone su visais. Daug kas prisimena jį kaip diplomata su nuosirdžia šypsena.

Bet būtų klaida iš to daryti

Lietuvos ambasadorius JAV Stasys Lozoraitis 1993 metų sausio mėnesį Washington'e.

įsivada, kad už Stasio Lozoraitis gilaus tolerantiškumo slypėjo naivumas, kad jis nekonfrontavo su kitais, kitiems nusileisdavo svarbiais klausimais. Už Stasio Lozoraitis švelnios, kartais švelniai ironiškos, šypsenos buvo kietumas ir ryžtas, kurio jį mažiau pažįstantys galėjo ir nepastebėti. Jis nebijojo parodyti savo nepasitenkinimą, kai Lietuvos interesi buvo ignoruojami ar pažeidžiami, nesvarbu, ar kaltininkai buvo ministrai iš Lietuvos, ar Amerikos valdžios atstovai.

Prisimenu vieną atvejį, berods, 1991 metais, prie Valstybės departamento pagrindinio įėjimo. Tuomet dirbau Lietuvių informacijos centru. Laukėm trijų Baltijos šalių aukštųjų pareigūnų, kurie buvo atvykę tartis su JAV Valstybės sekretorium James Baker. Tuomet pasaulį tebevargė no sovietinis begemotas ir JAV valdžia vis dar šykštejo stipriai remti Baltijos šalių pastangas atstatyti nepriklausomybę. Stasys Lozoraitis, kuriam kaip Lietuvos pasiuntiniui teko dalyvauti susitikime, išėjo laukan prieš kitus. Jis buvo žmogus, kuris šiaip puikiai sugebėdavo užmaskuoti savo emocijas, kuomet tai buvo reikalinga. Tačiau kai jis prie manęs priėjo, iš jo balso tona iškart supratau, kad jis įnirtingas. Girdi, tokiu Lietuvai svarbiu momentu Lietuvos atstovas neturėjo nieko reikšmingo pasakyti, jokios strategijos, jokios taktikos

kaip JAV paveikti, kad jį remtų Lietuvos kovą prieš Kremlių. Aukštinė proga nuėjusi niekais. Ką jis vėliau pasakė tam parlamentarui iš Lietuvos, nežinau. Bet pora metų po to įvyki, kai jau dirbau ambasadoje, atmenu, kaip nebeišvėręs, jau kitus Lietuvos valdžios — prisiekusios „profesionalumą“ sugražinti į Lietuvos valdymą — ministro pavaduotoją pakeltu tonu pikta subarė, nes tasai, šalia kitų klaidų ir netaktų, į Washington'ą atsiėmė ne tą sutarties tekstą, kurį Lietuva turėjo su JAV pasirašyti, ir užtat jį tą kartą liko nepasirašyta.

Didelė dauguma tų bendradarbiavimo atvejų su aukštais pareigūnais iš Lietuvos apsiėjo be tokių sunkių momentų. Daug kas suprato, kad Stasys Lozoraitis ne tik įgudęs politikas, bet ir nepažinomas diplomatas. Net po to, kai Prezidentas jį pašalino iš ambasadoriaus posto ir pagaliau surado jam pakaitalą, Stasys Lozoraitis dar laikinai liko savo poste, kad galėtų tarpininkauti prezidento kelionei į Jungtines Valstijas.

Stasys Lozoraitis buvo ir mokytojas. 1992 metais Washington'e lankėsi premjeras Aleksandras Abišala. Buvo nuspręsta aplankyti ir Philadelphia, kur vietiniai lietuviai buvo suorganizavę jam programą. Po paskutinio susitikimo, premjeras ir jo palydovai išvyko į traukinio stotį kelio nei galį į Washington'ą. Limu-

ziną ir apsaugą, kaip ne vienam Lietuvos premjerui, suteikė JAV federalinės valdžios „Secret Service“, ta pati, kuri saugoja ir JAV Prezidentą. Svita lydėjo ir keliolika Philadelphia motociklistų-policininkų. Kadangi Philadelphia retokai, palyginus su Washington'u ir New York'u, apsilanko kitų šalių vadai, Philadelphia vietinė policija ir „Secret Service“ istaiga ypatingai pasistengė. Policija net laikinai uždarė greitkelį, kuriuo premjero limuzinas keliavo. Privažiavus prie traukinio stoties, nuo motociklų nulipo policininkai ir sustojo eilėje. Nuo kaklo iki batų juodais odiniais drabužiais apsirengę vyrai sudarė imponantišką garbės sargybą. Premjeras su žmona iš limuzino išlipo, atrodo, besiruošė eiti tiesiai į traukinio stotį. Mačiau, kaip Stasys Lozoraitis, švelniai pasigriebęs premjerą už alkūnes, nuvedė jį atgal prie garbės sargybos pradžios ir jam kažką pašnibždėjo. Premjeras kiekvienam eilėje stovinčiam motociklistui padavė ranką ir padėkojo.

Tas įvykis man padarė įspūdį. Paviršutiniškai žiūrint, jis buvo mažas padėkos gestas, kuris amerikiečiams šeiminkams, parūpinusiems apsaugą, bei patiems policininkams paliko teigiamą įspūdį apie premjerą už alkūnes, nuvedė jį atgal prie garbės sargybos pradžios ir jam kažką pašnibždėjo. Premjeras kiekvienam eilėje stovinčiam motociklistui padavė ranką ir padėkojo.

Tas įvykis man padarė įspūdį. Paviršutiniškai žiūrint, jis buvo mažas padėkos gestas, kuris amerikiečiams šeiminkams, parūpinusiems apsaugą, bei patiems policininkams paliko teigiamą įspūdį apie premjerą už alkūnes, nuvedė jį atgal prie garbės sargybos pradžios ir jam kažką pašnibždėjo. Premjeras kiekvienam eilėje stovinčiam motociklistui padavė ranką ir padėkojo.

Stasys Lozoraitis buvo mokytojas ne vien premjerams, ministrams ir kitiems valdininkams. Jis savo rinkiminės kampanijos metu spėjo savo patirtimi, žinių kraučiu bei vakarietiška dvasia pasidalinti su Lietuvos gyventojais. Lietuvoje prieš tai buvo įvykę demokratiniai rinkimai, pradedant su 1990 metų vasario mėnesio istoriniais rinkimais. Bet ar ne tik Stasio Lozoraitis kampanija buvo pirmoji tikrai vakarietiška savo kandidato atvirumu, entuziazmu ir betarpišku bendravimu su visais Lietuvos rinkėjais, kuriuos tik jis galėjo pasiekti?

Jo mirtis man paženkliną galą to Lietuvos pokarinės istorijos etapo, kuris prasidėjo 1987 m. rugpjūčio mėn. 23 d. prie Mickevičiaus paminklo. Tas etapas pasižymėjo drąsa, pasiaukojimu, pažanga, atgimimu, laisve, nepriklausomybe ir viltimi. Visi tie bruožai buvo būdingi ir Stasiui Lozoraitiui. Kuo naujasis etapas pasižymės, sunku pasakyti, bet jis tikrai bus kitoks, neabejotinai pilkesnis.

Stasiui Lozoraitiui mirus, Prezidentas Algirdas Brazauskas pasakė, kad niekas jo neprisimins blogu žodžiu. Prezidentas tik labai mažai perdėjo. Apie tokius kaip Lozoraitį verta knygas rašyti ir jų atminimui paminklus statyti, kas jau daroma, nes jie mums yra gyvi, suprantami svarbių istorinių įvykių bei etapu simboliai. O tiems, kaip man, turėjusiems garbę jį iš arčiau pažinti, jis liks ne vien istoriniu simboliu. Savo gyvenimo pavyzdžiu jis rodė mums, kaip reikia gyventi. Užtat šiomis dienomis jį prisimindamas, tarsi jam nuosirdžią padėką.

1995.05.30
Falls Church, Virginia

Stasys Lozoraitis su žmona Daniela rinkiminės kampanijos metu 1993 metais Joniškysje, Lietuvoje.

Santara-Šviesa ir jos veikla

Santaros-Šviesos federacijos suvažiavime 1993 metais Leont, Illinois, buvo svarstyta, ką galėtume duoti Lietuvos kultūrai. Buvo siūlyta, kad ekonominei būklei Lietuvoje blogėjant, svarbiausia išlaikyti tikėjimą kūrybinių pastangų prasmingumu ir užtikrinti, kad atsirastų pakankama, pasaulinius standartus atitinkanti, jaunųjų kultūros darbuotojų pamaina.

Dėmesys pirmiausia kreiptinas į jaunesnę kartą, maždaug iki 35 metų, ir tose kultūros veiklos srityse, kurios negali remtis nei tarptautiniais paramos tinklais, nei plačia pinigine vidine rinka. Svarbiausia: lietuvių literatūra kartu su literatūros mokslų ir kritika, Lietuvos kultūros istorija, lietuvių filosofija.

Iškelti šie projektai:
1. Paremti sustabdytą „Pirmosios knygos“ leidimo programą. Kalbėta visu pirmą kartą poezijos knygas, vėliau, turint pinigų, prozos ir filosofijos. Išleistinų knygų atranka būtų daroma mūsų pakviestų Santaros-Šviesos suvažiavimuose dalyvavusių šių sričių žinovų. Projekto koordinatorių — Raimundas Mieželis.

2. Isteigti metines premijas už geriausią daktaro laipsniui gauti disertaciją iš lietuvių literatūros ar Lietuvos kultūros istorijos Vilniaus, Vytauto Didžiojo ir Klaipėdos universitetuose. Universitetai būtų kviečiami kandidatus nominuoti, premijai skir-

ti būtų sudaroma specialistų iš ten ir čia komisija. Projekto koordinatorių — Vytautas Kavolis.

3. Organizuoti paramą alternatyvioms Lietuvos televizijos programoms ir meninių video juostų gamybai. Projekto koordinatore — Henrieta Vepštienė.

4. Skirti stipendiją doktorantui iš kurio nors Lietuvos universiteto atvykti į JAV ir paruošti studiją apie lietuviško liberalizmo apraiškas. Projekto koordinatorių — Liūtas Mockūnas.

5. Sustiprinti prie Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedros jau įsteigtą fondą, kuris skiria nedideles sumas interdisciplininėms lietuvių literatūros studijoms ir metiniam universiteto poetų konkursui. Koordinatorių — Vytautas Kavolis.

Šiuo reikalu 1993 metų lapkričio mėnesį buvo išsiuntinėti laišukai Santarai-Šviesai prijuočiančiai visuomenei.

Iš atsiliepimų ir aukų buvo įmanoma paremti „Pirmosios knygos“ leidimą (Nr. 1); metinę 500 dolerių premiją už disertaciją daktaro laipsniui gauti (Nr. 2) ir prie Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedros esantį fondą (Nr. 5). Vienas projektas (Nr. 3 — parama Lietuvos televizijai), nesurinkus pakankamai pritarimo, buvo visai atmetas. Kitas (Nr. 4) nutarta ateinančiame suvažiavime persvarstyti.

1994 metų suvažiavime Leont'e buvo pabrėžta apie igyvindintus projektus, persvarstyti

ir įsteigti nauji.

Rašytojų sąjungai atgaivinus „Pirmosios knygos“ leidimą, buvo nutarta praplėsti jaunų rašytojų knygų leidybos programą, remiant nebūtinai pirmąją, bet jauną, iki 35 metų, rašytojų literatūros, Lietuvos istorijos ar filosofijos veikalų išleidimą.

1994 metais 1,000 dolerių parama Liutaurio Leščinsko pirmoji poezijos knyga *Neišlikę bukelės dos fragmentai*.

1995 metais ta pačia suma remiama „Baltų lankų“ leidyklos išleidžiama Neringos Abraitytės poezijos knyga *Rojaus ruduo*.

1994 metais buvo sudaryta komisija atrinkti geriausią disertaciją daktaro laipsniui gauti iš lietuvių literatūros ar Lietuvos kultūros iš Egidijaus Aleksandravičiaus, Arvydo Šliogerio ir Sauliaus Žuko. 500 dolerių premija buvo paskirta Vladimirui Sirutavičiui už lietuviškos studiją *Bausmė XIX amžiaus Lietuvoje*.

Prie Vilniaus universiteto lietuvių literatūros katedros esantį fondą tvarko profesorė Viktorija Daujotytė. 1994 metais buvo gauta 500 dolerių, taip pat Vytautas Kavolis šiam projektui paskyrė jam tais metais įteiktą Lietuvos Valstybinę premiją.

Už šio fondo pinigų gautos palūkanos naudojamos premijoms. 1994 metais premijuoti už literatūros kūrybą studentai Arnas Aliuškas, Liutauras Leščinskas, Inga Liaubaitė, Rimvydas Stankevičius ir Renata Šerelytė; paremti studentų almanachas *Ribos*, filologijos rudenio kultūrinė programa, geriausi studentų moksliniai ir studentų seminaro darbai (10 knygų).

Suvažiavimo metu nubašnuota projektą — kasmetinės stipendijos skyrimą doktorantui atvykti į JAV ir paruošti studiją apie lietuviško liberalizmo apraiškas — pakeisti į premiją už geriausią metinę studiją apie lietuvišką liberalizmą iševijoję prie Išeivijos studijų centro Vytauto Didžiojo universitete, prašant Egidijaus Aleksandravičiaus administruoti tos premijos (200 dolerių) paskyrimą atviro konkurso keliu.

Priimtas naujas Alberto Zalatoriaus pasiūlytas projektas — skirti kasmetinę 100 dolerių premiją už geriausią studentų atliktą rašto darbą Lietuvos universitetuose apie išeivijos literatūrą. Koordinuoja Violeta Kelertienė drauge su Albertu Zalatoriumi.

Alinos Staknienės pradėtas su 500 dolerių įnašu jos tėvo dr. Juozo Pajaujo vardo stipendijos fondas Klaipėdos universitete socialinių mokslų magistrantui ar doktorantui, naudojančiam interdisciplininius metodus. Fondas paaugo iki 800 dolerių ir Leonidas Donskis sudarys tos stipendijos konkurso komisiją. Pro-

(Nukelta iš 4 psl.)

Stasys Lozoraitis susitinka su rinkėjais 1993 metais Lietuvoje.

Algirdo Sabaliausko nuotrauka (ELTA)

Stasys Lozoraitis su Kristijono Donelaitis lietuviškos mokyklos mokiniais 1993 metais Washington'e.

**Pokalbis su JAV
„Mr. Television”
– Walter Cronkite**

Walter Cronkite yra Amerikos elektroninio žurnalizmo legenda. Ir šiandien, sulaukęs 78 metų amžiaus, amerikiečiams jis vis dar patikimiausias komentatorius – „Mr. Television”. Jo dokumentinių filmų bendrovė Cronkite, Ward & Company ruošia trijų TV filmų seriją apie Baltijos valstybes, pavadintą „Langai į Vakarus” (Windows to the West), kuri bus rodoma Amerikoje ir Europoje. Šia proga Mr. Cronkite atsakė į Laisvosios Europos radijo korespondento Algirdo Landsbergio klausimus:

– *Kada ir kokiomis aplinkybėmis jūs pirmiausia susidomėjote Baltijos valstybėmis?*

– Dar prieš Antrąjį pasaulinį karą, vos prasidėjus mano žurnalistinei karjerai. Jau tada domėjaisi Europos istorija ir tos šalys išliko mano dėmesio lauke. Juk ir karas įsižiebė dėl Hitlerio reikalavimų mažosioms valstybėms.

– *JAV televizija kasdien bombarduoja savo žiūrovus tūkstančiais istorijų. Kas juos patrauks prie filmo apie Baltijos šalių praeitį ir dabartį?*

– Jau patsai demokratijos atstatymas yra nepaprastai įdomi tema: kaip tos valstybės nugales sunkumus, įsivainant rinkos ūki; kaip jos įsikriuos į naujas ekonomines gruputes? Anksčiau mažosios valstybės būdavo nustumiamos į didžiųjų šešėlį – ar šiandien jos gaus didesnę balsą ir svarbesnį vaidmenį, kurių jos nusipelnė? Be to, Baltijos valstybės yra savotiškas egzaminas Rusijai – Maskvos santykiai su jomis parodys, ar ji tikrai pasiryžė normaliai sugyventi su anksčiau Sovietų Sąjungos valdytomis teritorijomis. Pačioje Amerikoje gyvena daug baltų kilmės žmonių, kuriems ši serija tikrai bus labai įdomi. Visą pasaulį turėtų dominuoti Baltijos tautų potencialas, jose glūdinčios galimybės. Todėl mes taip nekantraujame, norėdami jų istoriją kuo greičiau atvesti į televizorių ekranus.

– *Šiuo metu Amerikoje karštai diskutuojamas nekomercinės – valstybės, valstybių ar miestų išlaikomos – televizijos klausimas. Ar tokia televizija neprieštarauja laisvosios rinkos principams?*

– Komercinė televizija niekad nesiimtų gaminti filmo apie Baltijos valstybes. Nekomercinė, visuomeninė televizija gali ir turi įtapti į laisvos rinkos rėmus, nes ji turi gyvybiškai svarbų uždavinį.

– *Jūs esate JAV televizijos „krikštaitis”. Dar savo lopšyje ši televizija daug žadėjo, atrodė turinti didžiulį potencialą. Ar tas pažadas bent iš dalies išsipildė?*

– Deja, ne. Ankstyvosiomis televizijos dienomis dar buvo gyva pradininkų – pionierių dvasia, stipriai jautėme televizijos vizualines galimybes, jos švietėjišką vaidmenį. Dabar programų pobūdis vis labiau apsprendžia masių skonius, pelno išskaičiavimai. Bandoma net ir žinių programas paversti pelningomis, josna įvedant vis daugiau komiškių elementų. Be to, televizijai dabar tenka varžytis su kitomis naujomis populiariomis pramogomis.

– *Ką Amerikos „Mr. Television” patartų Baltijos šalių masinės informacijos, o ypač televizijos, darbuotojams?*

– Stenkitės būti objektyvūs, išreikškite įvairių grupių pažiūras, nebrukite savo asmenišką politinio lojalumo. Televizija turi būti nepriklausoma nuo ryšių su politinėmis partijomis.

– *Ačiū už pokalbį.*

Antanas Miškinis (1905-1983)

SEPTYNIOS SOPULIO RAUDOS

1
*Braidei žaliuojančiuos laukuos
Gražiai dainuojančioj šaly –
Su rūtų šakele plaukuos,
Rūpintojėliais pakely.*

*Gražuolė augai. O skaisti,
Tyra po kruvinos aukos!
Klaiki sekiojo praeitis
Kaip šešiolėlis iš paskos.*

*Bet raminais darbų bare,
Žegnojais kryžium nuo audrų.
Arimų raštas vakare
Gražus žvaigždėtu sidabru.*

2
*Pasauliui rodeisi viešai
Laisva, su laimės troškimu.
Mačiau, kaip vėliavoms kaišeis
Prie savo saulėtų namų.*

*Šilkinė ant pečių skara...
Sakiau – daugiau neteks kentėt.
Brangi, kaip motina gera,
Ir kaip sesuo, ir kaip duktė.*

– *Naikint audra nebeužeis,
Šlamėki šilko kaspinuos. –
Taip žodžiais kalbinau gražiais,
Rinktiniais iš vargų dainos.*

3
*O buvo vasara žalia...
Žalia kaip niekad niekada.
Palūžo protas ir valia,
Pasklido gelianti rauda.*

*Kvepėjo kalnuose javai,
Tu pabijojai mirt jausna,
Tokia graži – graudi buvai,
Kaip mano sopulio daina...*

*Pakėlei sielvarto akis –
Iš nustebimo paklaikai:
Devyniagalvio priešaky...
Savi – ir broliai, ir vaikai.*

4
*Atėjo draskantis ruduo,
Į kūną siurbė daug delių.
Pajuodo žemė ir vanduo
Nuo didžio skausmo sopuliu.*

*Ir vietoj žodžių iš dainos
Pėdai per gruodą kruvini.
Paklausiau vidury dienos:
– Kur alpdama, sesuo, eini?*

*Kuriais keleliais ir takais?
Erškėčių sužeista galva...
Tavęs mums niekas nepakeis,
Tu amžinoji Lietuva!*

5
*– Einu, išvaroma einu
Vorkutos, Krasnojarsko link,
Kur nei žolynų, nei dainų,
Kur žmonės be širdies aplink.*

*Bus gaila skliauto šio šviesaus –
Ilgu net rudenio vėlaus.
Tenai purga vien švilps ir siaus,
Purga ten kaulus mano plaus...*

*Praeit reiks kruvinu keliu,
Kur niekados žolė nežels!
Nebus nei sodų, nei gėlių...
Ant skruostų ašaros prišals.*

Sibiras 1990.08.13 (susigrąžinami Sibire palaidotų artimųjų palaikai)

Algirdo Šakinio (III klasė) nuotrauka (Kauno moksleivių fotografijos klubas prie Lietuvos fotomenininkų sąjungos)

6
*Tu būsi kaip šviesi žvaigždė
Su broliais žūstančiais, su jais.
Vėl kelsies augti ir žydėt,
Nes mirt dabar nebebijai.*

*Man švinta protas ir mintis...
Gal jau bedugnę praėjai?
Takai per gruodą praminti,
Pražyde ant šalnos kraujais...*

*Artojų žemė dyvina,
Puošiesi milžinų kapais.
Tu mūsų amžina daina,
Tu nemari per ją tapai.*

7
*Matau per verksmą ir jaučiu –
Tu laiko dulkęm apnešta.
Ant tavo kruvinų pečių
Sunki dar, didelė našta.*

*Rauda ir žygiai, ir kančia –
Nevystantis vainikas tau.
Net kraupuly baisiam, nakčia,
Tave keliaujančią matau –*

*Matau, eini kantri, drąsi,
Nepakartojama, sava...
Mes galvas nulenkėm – Esi
Tu Nemartoji Lietuvai!*

„Likimai” (akmenys Sibire žuvusiems atminti)

Astijaus Skiriaus nuotrauka (Kauno moksleivių fotografijos klubas prie Lietuvos fotomenininkų sąjungos)

Uliūnų bažnytkaimis

JURGIS GIMBUTAS

Uliūnai – mažai žinomas Upytės krašto bažnytkaimis 13 km į pietus nuo Panevėžio. 1923 metais turėjo 23 sodybas su 160 gyventojų, o po septyniolikos metų jau 180 sodybų. Uliūnų pavadinimas randamas Hermano Vartbergės kronikoje 1372 metais, o Panevėžys paminėtas pirmą kartą tik po 131 metų. Dėl to ir čia nagrinėsima knyga, dedikuota Uliūnų 620 metų jubiliejui 1372 - 1992. *Uliūnų* knyga išleido Lietuvos Kraštotyros draugija Vilniuje 1993 metais, sudarė Albertas Ulys, 375 puslapiai, tiražas – 2,000. Turinio dalys: Iš Uliūnų krašto istorijos; Kultūra; Uliūnietiška šnekta; Etnografija; Tautosaka. Knyga, pavadinta monografija, yra daugelio straipsnių rinkinys – vieni išsamūs, kiti trumpučiai. Rašoma ir apie apylinkės kaimus ir dvarus, bet ne miestelius – išskyrus pačius Uliūnus.

Istorijai skirta 18 straipsnelių, kartu su antisovietine rezistencija. Personalijoms ir lokalinei kultūros istorijai tenka 17 rašinių. Pirmojoje knygos pusėje rašo 27 autoriai, tarp jų keli žinomi mokslininkai: prof. E. Gudavičius, ist. dr. V. Urbanavičius, doc. J. Milius. Daug rašė knygos sudarytojas Albertas Ulys ir jo talkininkė Genovaitė Peleckienė. Antrąją knygos pusę užima kalbotyros ir etnografijos temos. Čia rašo 11 autorių: D. Raciūnaitė, ist. dr. P. Žostautaitė, kalbininkas dr. A. Vidugiris ir kiti. Apie Uliūnų vardą rašo kalbininkas Kazys Ulvydas. Yra pavadė Ulys, „kurios turėjo gyvenama bei gyventa ir pačiuose Uliūnuose“. Kartais Uliūnų vaikai vadinami Ulenais ar Uliūnais. Tad ir Uliūnų vietovardis siejamas su žmonių pavardėmis. Tokias ir panašias pavardes nagrinėja tolimesniame straipsnyje doc. Simas Karaliūnas.

Uliūnų knyga yra kitokios sandaros monografija negu seniau išleistos taip pat Lietuvos Kraštotyros draugijos lokalinės monografijos. Anos buvo atremtos į tam tikrų kompleksinių ekspedicijų surinktą medžiagą, o čia turim straipsnių rinkinį iš įvairių šaltinių. Gal dėl to čia mažiau vietos skirta etnografijai, o namotyrai (kaimų architektūrai bei

1993 metais Vilniuje išleistos knygos „Uliūnai“ viršelis su Vinco Svirskio bareljefo „Golgota“ fotografija.

statybai) nieko. Tik tekstų užuominose yra šis tas apie pastatus. Ir liaudies menas liko nuskriaustas. Pliustracijų dauguma – žmonės ar jų grupės. Negalint aprepti visų knygos temų šioje apžvalgoje, paminėsime nors tris biografijas: kanauninko Jono Balvočiaus (1842 - 1915), inžinieriaus-architekto Felikso Bielinskio (1904 - 1986) ir Kazio Masiūno (1902 - 1973). Labai vertingi uliūniškių sąrašai: partizanų (su jų žuvimo datomis pokaryje, iš viso 122 žmonės), politinių kalinių (1941 - 1954 metais, 40 žmonių), tremtinių (72 šeimų, apie 320 žmonių), mokytojų ir kaimo mokinių, parapijos klebonų (nuo 1914 iki 1992 metų).

Svarbiausias etnografijos straipsnis yra Juozo Ulio apie Uliūnų seniūnijos Kučių kaimą, kur prieš karą buvo 25 sodybos. Duotas scheminis kaimo planas

su pavardėmis. Panagrinėtas kiekvienas kiemas – sodyba. Nupieštas tipiškos sodybos vaizdas su šešiais trobesiais. Pateiktas 1939 metų Kučių kaimo gyventojų sąrašas: 135 žmonės, o tik 13 pavardžių. Dažniausios Pukių – 41 žmogus, Kučių – 21 žmogus, o Uliū – tik 7 asmenys. 1880 metų Kučių kaimo sąraše buvo dalis tų pačių pavardžių, kaip ir po 59 metų: Keruliai, Kučiai, Labanauskai, Pukiai, Uliai, Valoniai, Vertelkos. Sėslūs buvo tie kaimiečiai. Juozo Ulio studijoje dar rašoma apie Kučių kaimo sezoninius darbus.

Nepaisant knygos susmulkinimo į daug labai trumpų rašinių, kurie galbūt galėjo būti sistemingiau sujungti, naujasis veikalas yra dar viena stamboka plyta į vis augantį Lietuvos pažinimo bokštą.

Kosto Ostrausko „Vaižgantas“ Lietuvoje

EDVARDAS ŠULAITIS

Vilniaus Jaunimo teatro veteranas, aktorius Ferdinandas Jakšys yra iš Švedasų valstijos, kaip ir garsusis rašytojas, visuomenės veikėjas, kunigas Juozas Tumas-Vaižgantas. Gal dėl to jis buvo parinktas Vaižganto vaidmeniui to paties vardo išėjimo rašytojo Kosto Ostrausko monodramoje „Vaižgantas“. Šio veikalio premjera buvo parodyta Vilniuje šių metų vasario mėnesio pradžioje, o dabar vyksta gastrolės kituose Lietuvos miestuose. Tuoj pat po Velykų „Vaižgantas“ jau

riuos režisuoti sunku, o garbės čia labai nedaug. Tačiau Vaižganto rolė, kaip teigia ne vienas Lietuvos spaudos recenzentas, buvo lyg Ferdinandui Jakšui sukurta.

Dienos dienraštyje (1995 m. vasario 11 d.) idėjo Gedimino Butkaus recenzijoje pastarasis gėrisi Jakšio sukurtu vaidmeniu: „Manau, jog po šio spektaklio reali istorinė Vaižganto asmenybė daugeliui žiūrovų labai ilgiai asocijuosis su F. Jakšio sukurtu personažu. Turėdamas tai omenyje, dar sykį su apmaudu pagalvo-

ji, prisiminti – Jaunimo teatro aktorius F. Jakšys jau keli dešimtmečiai vaidino ir tą, ir kitą, geriau ar blogiau, tačiau iki šiol nebuvo nei hamletų, nei edipų, nei skirgailių. Tačiau dabar yra Vaižgantas. F. Jakšio kuriamas personažas, paties artisto sugestija dar sykį įrodo, kad dažniausiai vaidmuo pavyksta tuomet, kai kūrėjas yra asmeniškai suinteresuotas, kai jam ne abstrakčiai skauda dėl Amerikos provincijos gyventojų ar Japonijoje pamestos geišos ir ilgu dėl Galicijos miestelio prisiminimų...“

Pats „Vaižganto“ kūrėjas – aktorius Ferdinandas Jakšys, džiaugiasi šio spektaklio pasisekimu Lietuvoje, o taip pat duoda sugestiją, kad jį būtų galima parodyti ir Amerikos lietuviams.

vienas, tai išlaidų būtų nedaug. Tačiau dar duoda sugestiją, jeigu būtų noras, galėtų atvežti ir gražią programą, skirtą poetui kn. Antanui Vienožindžiui. Čia be jo dar dalyvauja solistas D. Sadauskas ir kompozitorius Vytautas

Raimundo Katiliaus ir Leonido Dorfmano koncertas „Saulutei“ paremti

ROKAS ZUBOVAS

Balandžio 8 dieną Čikagoje, Jaunimo centro didžiojoje salėje, savo ketvirtąjį koncertinę kelionę po Ameriką puikiu koncertu apvainikavo smuikininkas Raimundas Katilius ir jam jau antrąjį kartą šiapus Atlanto koncertuose talkinantis pianistas Leonidas Dorfmanas. Čikagos lietuviai, klasikinės muzikos gerbėjai, turėtų būti nuoširdžiai dėkingi Raimundui Katiliui, vienam iš įdomiausių šiuo metu pasaulyje aktyviai koncertuojančių smuikininkų, kad jis atrado galimybę savo įtemptų koncertinių kelionių metu lietuvišką publiką nudžiuginti net trimis koncertais. Belieka tik stebėtis maestro Katiliaus darbų ir repertuaro apimtimi, jo koncertinių pasirodymų gausa ir geografija: kūrybingas, vienas produktyviausių pedagogų Lietuvos muzikos akademijoje, nuolatinis visų Lietuvos simfoninių ir kamerinių orkestrų solistas, be atvangos dalyvaujantis neaprepiamame skaičiuje įvairiausių tarptautinių festivalių, nuolat įtrauktas į savo milžinišką repertuarą vis naujus, dažnai šiuolaikinius, didžiųjų scenų dar nepasiekusius kūrinius (ypač įsimintinas šia prasme buvo prieš trejetą metų Katiliaus ir pianistės G. Lobkovos atliktas 20-ojo amžiaus muzikos rečitalis American Music Conservatory salėje, kur, šalia pripažintų kompozitorių kūrinių, susirinkusi publika galėjo susipažinti ir su šiuolaikinių Lietuvos kompozitorių Osvaldo Balakausko ir Juliano Andrejevo kūriniiais; o taip pat ir šiais metais Harold Washington bibliotekos koncertų salėje kovo 16 dieną įvykęs šiuolaikinės muzikos koncertas, kurio plačią programą papuošė maestro Raimundo Katiliaus drauge su graikų mandolinistu Dimitris Marinos atlikta specialiai šiam duetui sukurta amerikiečių kompozitoriaus C. P. First kūriniu „Epiphany“ pasaulinė premjera). Nepaprastas smuikininko virtuozizmas (kurį puikiai galėjo paliudyti ir balandžio 8 koncerto klausytojai) maestro Katiliui niekada netampa savitiksliu, o tėra tik puiki prielaida aukštesnių, muzikinių idėjų dramatiškam ir labai intensyviai atskleidimui.

Balandžio 8 dieną įvykęs koncertas buvo reikšmingas taip pat ir tuo, kad jame surinktos lėšos buvo skiriamos našlaičiams Lietuvoje. Šią kilnią misiją vykdančiam Lietuvos vaikų globos būrelis „Saulutei“, jo nenuilstanti pirmininkė Indrė Tijiūnėlienė ir visi talkininkai, ne tikai įžiebiant viltį likimo nelepiniams

mažiesiems Lietuvos gyventojams, bet ir šia savo surengta koncertine popiete apdovanojo visus į Jaunimo centrą susirinkusius klausytojus.

Viskas šiame koncerte buvo sujungta tarsi vieninga dvasine gija – ir viltinga gavėnios nuotaika, ir tarsi vilties kibirkštėles niūrijo Lietuvos našlaičių kasdienybėje simbolizuojančios ant tamsios scenos galutinės sienos išsiskleidusios dailininkės Ados Sutkuvienės sukurtos įvairiaspalvės, žaismingai bangomis kylančios gėlių puokštės, ir kalbėjusios „Saulutės“ pirmininkės Indrės Tijiūnėlienės prasmingi žodžiai apie širdies dosnumą ir, be abejonės, koncerte skambėjusi muzika.

Koncerte Raimundas Katilius ir Leonidas Dorfmanas atliko tris kamerinės muzikos smuikui ir fortepijonui šedevrus: Robert Schumann'o Sonata a-moll, Ludwig van Beethoven'o Sonata Nr. 9 D-dur ir Franz Schubert'o Fantazija c-moll, kuriuose abu muzikantai pasirodė kaip puikūs vienas kito verti ir vienas kitą betarpiškai jaučiantys partneriai, o taip pat koncerte atlikti Liszt'o ir Ravel'io kūriniai leido abiem muzikams parodyti savo solistines galimybes. Į koncerto programą įtraukta Eduardo Balsio „Rauda“ tapo tarsi dvasingų šio koncerto paskirties ir tikslų priminimu.

Pradėti Jaunimo centre įvykusį koncertą Schumann'o Sonata a-moll buvo labai prasminga dėl šio kūrinio dvasinės atmosferos – tuo pat metu ir niūriai dramatiškos, ir kupinos šviesios romantiškos vilties bei polėkio. Jau šiame kūrinyje buvo galima aiškiai išgirsti, kad Raimundas Katilius ir Leonidas Dorfmanas, abu gali sėkmingai vystyti ir plėtoti kūrybinį dialogą. Ir įtemptai dramatiška, kupina staigių emocijų kontrastų pirmoji dalis, ir žaismingai įmantri, kartais valiūkiška antroji, ir vingriai nerimastinga, ugninga trečioji džiugino ir kiekvienos frazės išraiškumu ir svarumu, ir tuo pat metu nenutrūkstanių emocijų ir dramaturginio vystymo, pasiekusiu labai įtaigią kulminaciją vis su didesniu įkarščiu įsibraunantios finalinio Rondo temos paskutiniame įvykdyje.

Beethoven'o Sonata, užbaigusi pirmąjį koncerto dalį, taip pat pasižymėjo didele dvasine įtampa ir dramatiška nuotaikų kaita. Ši, labiausiai išplėtotą ir virtuoziską

Smuikininkas Raimundas Katilius ir Leonidas Dorfmanas koncerto, skirto paremti Lietuvos vaikų globos būrelį „Saulute“, metu Jaunimo centro scenoje, Čikagoje.

Jono Maleiskos nuotraukos

iš Beethoven'o sonatų smuikui ir fortepijonui, nuskambėjo koncerte tarsi „simfonija“ smuikui ir fortepijonui – maštabiškos, simfoniskai išplėtos, kupinos dramatiškos įtampos kraštinės dalys, leidusios abiem muzikams parodyti ir puikų formos įveikimą, ir ansamblinį meistriskumą, ir aukščiausio lygio virtuoziskumą, buvo puikiai subalansuotos šviesiaja antrąja sonatos dalimi (Tema ir variacijos), kurioje abu solistai tapę muzikai, tarsi vaikai labai mylimu žaislu, pakaitomis nuostabiausiomis figūracijomis apipindami, „žaidė“ paprastute, ramybės kupina tema. Antrosios dalies išplėtotoji coda, tarsi apsvaiginanti klausytoją nesibaigiančiuose „svajonių pasauliuose“, dar suintensyvino didįjį dramaturginį kontrastą su finale grįžtančia siautulingų dvasinių kovų kupina atmosfera. Audringi klausytojų plojimai, palydėję šią sonatą, tik paliudijo, kad dvasinė įtampa ir išraiškumumas, alsavęs kiekviename sonatoje rastame muzikiniame pasaulyje, rado stiprų atgarsį klausytojų širdyse.

Trečiasis stambus popietėje skambėjęs kamerinis kūrinys, Schubert'o Fantazija, kėlė vėl visiškai skirtingus reikalavimus koncertavusiems muzikams ir dovanojosi naujus džiaugsmus klausytojams. Puošnus, beveik „ekstravagantiškas“ abiejų atlikėjų virtuozizmas ir tragiškų atspalvių kupinas pirmosios temos pasaulis puikiai atitiko šio atvira romantiško kūrinio struktūros dvilypumą, ir vis didėjančių kontrastų sukuryje atskleidė dueto ypatingai plačias emocijas ir dramatinės galimybes. Schubert'o Fantazijoje, kaip ir pirmojoje dalyje skambėjusiose sona-

raiškiam kūriniui, pabaigusiam neeilinį koncertą Jaunimo centre.

Po aistringų klausytojų plojimų, dar papildomai pagroto Kreisler'io valso, nenuilstančioji „Saulutės“ vadovė Indrė Tijiūnėlienė, širdingai padėkojusi visiems susirinkusiems ir apdovanojusi muzikams gėlemis ir Čikagą primenančiais suvenyrais, pakvietė visus susirinkusius artimiau susipažinti su maestro Raimundu Katiliumi ir pianistu Leonidu Dorfmanu Jaunimo centro kavineje. O mums, Čikagos lietuvių klasikinės muzikos mėgėjams, belieka nuoširdžiausiai padėkoti už neužmirštą, tamas muzikines akimirkas praleistas Jaunimo centro salėje ir viltis, kad ateinančių Amerikos koncertinių kelionių metu maestro Raimundas Katilius vėl sugėbės atrasti laiko savo menu pradžuginti ir lietuvišką publiką.

Santara-Šviesa ir jos veikla

(Atkelta iš 2 psl.)

jektą koordinuoja Alina Staknienė.

Visos šių projektų administracinės išlaidos padengiamos iš federacijos kasos.

Atskirai, nepriklausantis prie Santaros-Šviesos projektų, veikia Marius Katiliškio vardo premija vidurinių mokyklų geriausiai prozos kūriniui. Premiją finansuoja iš Zinai Katiliškienės priklausančių honorarų ir iš Švietimo ministerijai tam reikalui siunčiamų *Metmenų* Ministerija konkurso keliu skiria premiją. 1993 metais 100 litų premija skirta Indrei Dulevičiūtei, 1994 metais teko Sintijai Černiauskai-